

Lóska Lajos

A művészet valósága, avagy a műanyag autó apoteózisa

Trabant-ábrázolások a magyar képzőművészetben

A művészet lényege, amire a műalkotás és a művész egyaránt rá van utalva, az igazság működésbe lépése.

Martin Heidegger

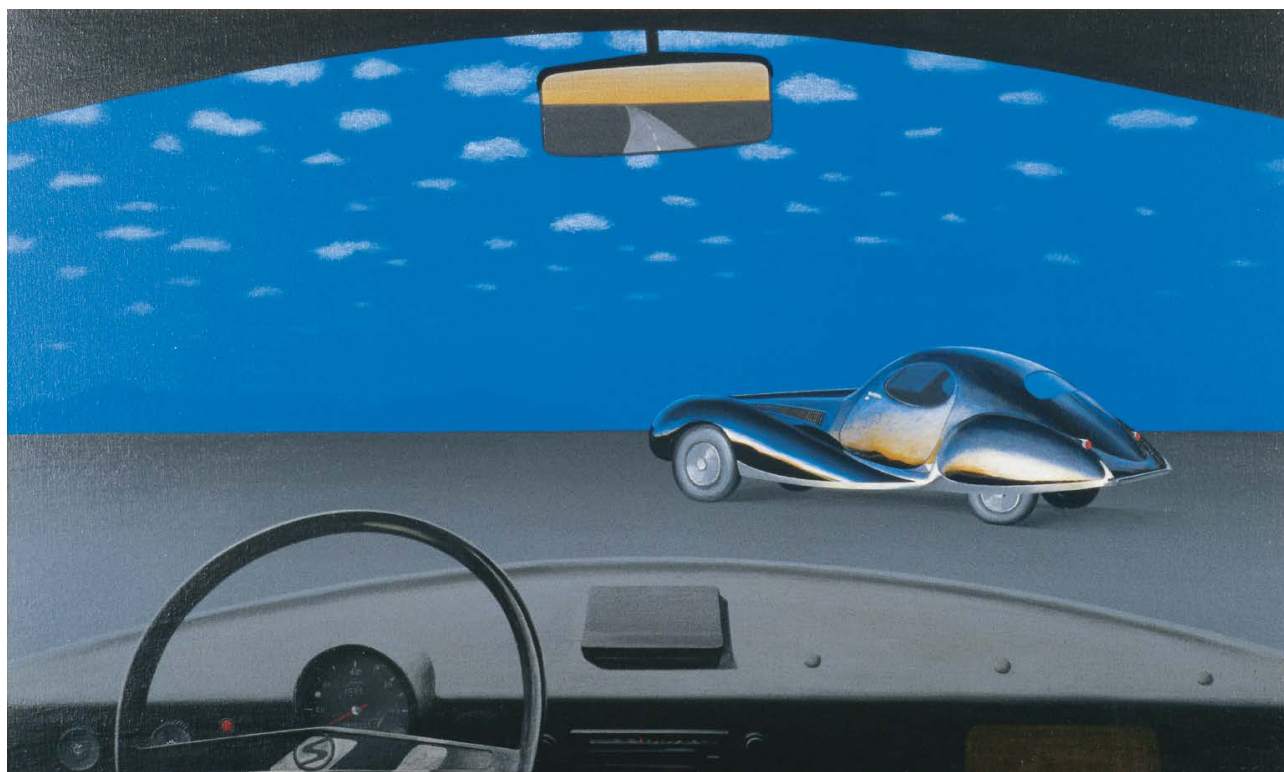
Vannak tárgyak, melyek akarva-akaratlanul korszakos szimbólumok lesznek az évek, évtizedek folyamán. Szerepelnek irodalmi művekben, képzőművészeket ihletnek meg, etalonná válnak. Ilyen tárgy, pontosabban közlekedési eszköz a zömmel drapp vagy világoskék színű Trabant személygépkocsi is. Az NDK-ban gyártott kétütemű gépjármű a hiánygazdaság jellemezte Kádár-korban a mobilitás és a jólét groteszk jelképének számított. Képes

volt azt a képzetet kelteni magáról, hogy olyan, mint egy autó. Helyváltoztatásra végül is alkalmas volt – no, nem lehetett olyan gyorsan és messze eljutni vele, mint a ritkán látott nyugati autókkal, de azt lehetett vele bizonyítani, hogy a szép szocialista világ (majdnem) azt biztosítja kényszerűségből szerényen teljesítő tömegei számára, mint a nyugati világ az ő elnyomottjainak. Annyira népszerű volt, hogy zenekar vette fel a nevét, sláger született róla, regényekben szerepelt, képzőművészeti alkotások témájaként szolgált. Sőt, utóélete is van. A szocialista kelet-német autóipar e nem túl komfortos, zörgő, pöfögő, ám praktikus terméke még ma is népszerű az oldtimer rajongók körében. E műanyag karosszériás kis csoda ihlette ábrázolásokból mutat be néhányat írásom.

A Trabant mint a korszakot jellemző jelkép már az 1980-as években megjelenik Somogyi Győző *Utca Jászapátiban* című alkotásán. A temperakép a művész korai, településeket bemutató szitanyomatainak – *Brassó*, 1974, *Hollókő*, 1974 – dokumentatív, (népi) építészeti elemeket is felhasználó, karakteres előadásmódjában készült, de szuggesztívebb azoknál, ugyanis az élénk színek a téma groteszk realista vonásait csak még érzékletesebben emelik ki. A festményen a tintakék ég alatt külvárosi utcarészlet tűnik élénk. Egy rikító piros oromfalú épület előtt világoskék Trabant parkol, mellette deszkaoromzatos ház fehérlik, az előtérben pedig három cifraruhás leány mútatja az időt. Minden együtt van tehát a kisembereknek szánt szocialista álomból, ami egyenlő a mozdulatlansággal, a kihívások hiányával, a belenyugvással. A 80-as évekre a művészetpolitika ugyan már valamelyest felpuhult, ám a konkrét kritikát még nem nagyon tolerálta, ezért is figyelemre méltó a stílusán és tartamát tekintve is egyéni alkotás.

PRUTKAY Péter:
Határnyitás, 1989,
vegyes technika,
33,5×28,7 cm
A művész jóvoltából
→

REGŐS István:
Naplemente, 1995,
 akril, vászon, 60×100 cm
 A művész jóvoltából
 ←

A grafikus Prutkay Péter művei a társadalmi változások érzékeny szeizmográfjai. Indulásától, az 1960-as évek végétől kritikus szemmel figyeli és mutatja be a Kádár-kor visszasságait. Megelőzve napjaink természetföltő kampányait, lapjaival tiltakozott a környezetszennyezés ellen (*Környezetvédelem*, 1974, *A magyar tenger*, 1980), pelengérré állította a bürokráciát, bírálta a fridsiderszocializmus antidemokratikus jellegét. 2006-ot követően a művész műfajt vált, abbahagyja grafikai nyomtatását, és áttér a talált tárgyakból összeállított, szatirikus kollázsok készítésére. Ám csak műfajt cserél, kritikus látásmódja nem változik. Elkészíti a besúgók emlékművét, megjeleníti az 1989-es rendszerváltás egy-egy jellemző mozzanatát. *A határnyitás* (1989) című síkreliefje technikáját tekintve tárgykollázs, amelynek háttérét egy, az 56-os forradalmat megidéző, lyukas trikolor tölti ki. A zászló alatt a kerítést jelképező szögesdrótdarab fénylik, az előtte sárgán villogó szemafor a megnyíló határra utal, míg az előtérben fehér, műanyag, játék Trabantok vonulnak. A mű azt az eseményt ragadja meg csipetnyi humorral, amikor több ezer, a határnál várakozó keletnémet állampolgár megindul Magyarországról Ausztriába.

A figurális-narratív, némiképpen szürreális stílusban dolgozó Regős István több művének is sajátos közép-európai jelentést kölcsönöztek a képinstallációiba beépített Trabant-alkatrészek. Egyik korai munkájának meghatározó motívuma egy matricákkal teleragasztott, világoskék, műanyag sárvédő (*Gauloises*, 1985). *A Naplemente* (1995) című képen személykocsibelsőt látunk, melynek a szélvédőjén keresztül báránnyelűs ég tűnik elénk, a viszapillantó tükörben pedig a végtelenbe futó utat látjuk. A műszerfalból és mindenekelőtt az S jelű kormányból az is nyilvánvalóvá válik, hogy Trabantban ülünk, és előtűnik éppen elsuhan egy sportkocsi. A kép illuzionisztikus komponálásmódja azonban olyan megtévesztő, hogy elbizonytalanodunk: lehet, hogy a közelünkben száguldó sportkocsi nem is valódi, csak egy műszerfalra helyezett játékautó? Ugyancsak e témakörbe tartozik az állványra helyezett Trabant szélvédője, melyre egy sötét éjszakában zakatoló, füstöt okádó vonatszerelvényt festett (*Nosztalgikus kép*, 1995). Végezetül meg kell emlékeznünk Regős-

nek a kis kétütemű karosszériaelemeiből összeállított retróbutorairól is (*Tulipános láda*, 1995, *Trabant kanapé*, 1995).

A 80-as évek közepén pályára került Gerber Pál mindig is vonzódott az emblemikus, szűkszavú, szarkasztikus, már-már banális ábrázolásmódhoz, amely ma is jellemzi művészetét. Munkái talányosak, igen ritkán hordoznak konkrét információt, mindig megőriznek valamit a dolgok titokzatosságából, sejtelmességéből. Nevét hallva mindegyik szarkasztikus konceptuális feliratai (*El van rontva a napom, ha nem győzők le három gonoszt*, 1993), illetve majdhogynem egyszínű, szürke koloritú képei jutnak az eszünkbe (*Becsületes helytállás*, 1992). Egy interjúban elmondta, hogy az indulása idején az újfestészet igen színes vásznai ellenében ő célzatosan választotta a visszafogott, monokróm színvilágot. A kétezres évek első évtizedének közepén született, két fa koronájában fennakadt Traban-

PACSIKA Rudolf: *Túlélés*,
 2011, tárgykollázs, fém,
 műanyag, 18×14×9 cm
 A művész jóvoltából
 ←

BUKTA Imre:
Hajnalt ugató kutyák,
 2018, olaj, vászon,
 100×140 cm
 A művész jóvoltából
 →

tot ábrázoló, szürke koloritú műve (*Tavaszi kert*, 2005) is talányos, zavarba ejtő, némiképp szürrealisztikus. Eltöprenghetünk azon, hogy vajon hogyan került a műanyag autó a fák koronája közé. (Az élmény ismerős lehet: vajon mit keres egy hosszú ruhás nő Giovanni Segantini egyik festményén egy ágas-bogas fa tetején?)

Pacsika Rudolf idestova több mint harminc esztendeje alkot. Első egyéni tárlatát 1990-ben rendezte, míg legutóbb 2020-ban a Horizont Galériában mutatkozott be. Elsősorban installáció- és objektművészként tartjuk számon, de más műfajban is tevékenykedik, rajzokat és videókat is készít. Emlékezetesek például a tájba helyezett, mohos kövekre, földkupacokra utaló fűszobrai (*Agy*, 1998). Mindenekelőtt hétköznapi tárgyakkal dolgozik, ilyen a körformára összerakott napozóágyakból kialakított, szélkereket megidéző térberendezése (*Aneatikus szerkezet*, 2002), de megemlíthetném szétnyitható, groteszk, használhatatlan létráját, melynek egyik lába faláncokból készült (*Kiterjedő evolúció*, 2004). A *Túlélés* (2010) című, kis méretű, fejre állított, kerekkel felfelé egy játékhűtőszekrényre helyezett játékautóból összeépített tárgykollázs pedig telitalálat: a hiánygazdaságból kilábalni kezdő állampolgáraink egyszerre groteszk és félelmetes áruéhségének a jelképe. Címe is kifejező, megidézi azokat a technikákat, amelyeket a kor embere dolgozott ki magának előbb a túlélésre, majd a jóléti világ utánzására, ami a körülmények miatt csak helyel-közzel sikerült. Mint András Gábor írja a műről: „Pacsika a rendszerváltás idején Ausztria felé meginduló bevásárló karavánok emlékművét alkotta meg. A kelet-európai fogyasztói eufória anti- vagy kritikai emlékművének a két abszolút szimbólum: a Trabant és a frizsider az akkoriban a bécsi autópályán mindennap látható »tárgyegyüttállás« inverzét mutatja.”¹

Bukta Imre az 1970-es évek közepe óta a falu, a falusi lét rekvizitumaiból kiindulva formálja karakteres „mezőgazdasági” művészetét, amit elsősorban a vidéki ember szellemi és tárgykultúrája, életmódja és szokásai inspirál-

nak. Lokális motívumokkal dolgozik, ezekből teremt meg egyetemes érvényű stílusát. Több mint negyvenesztendő művészpályája során mindenekelőtt objektjei és installációi révén vált ismertté annak ellenére, hogy mindig rajzolt és festett is. Zöldes-barnás koloritú olajképeit a 90-es évek elejétől készíti, miután visszaköltözött Szentendréről szülőfalujába, Mezőszemerére. Témáit a kis közösség életéből meríti: megfesti a presszóban szórakozó, iszogató embereket, a kerti munkát, az udvaron, az utcán vagy éppen az öregek otthonában történeteket (*Kocsmai zsánerkép*, 2005, *Rágózó öregasszony a szocotthonban*, 2006). Ezek a zömmel olajjal vászonra készült kompozíciók akár a dokumentumfilmek, érzékletes lenyomatainak napjaink vidéki valóságának. Bukta mindig naprakész és kritikus: megfesti a faluszéli szeméttelpeket, a turkálót, a parabolaantennákat, a kiszuperált Trabantot. A *Hajnalt ugató kutyák* (2018) címet viselő vászna az NDK műanyag autó pusztulását, „utóéletét” tárja elénk szuggesztíven, ugyanakkor már-már poétikusan, ironikusan. Az esti táj keretezte, füstölgő kéményű ház kacatokkal teli udvarán (a szegény ember mindent gyűjt, mert úgy gondolja, egyszer még jó lesz valamire az, amit félretesz), kerek nélküli, roskatag Trabant-karosszériát látunk, melynek tetején egy fekete és egy fehér kutya áll, és ugat haragosan. A kép a vidéki valóság egy szeletének és a hajdan nehezen megszerzett autó sorsának szimbolikus és elgondolkoztató láttelepe.

Az írásomban említett művek természetesen nem merítik ki a témát, ám remélhetőleg a legérdekesebbeket, legeredetibbeket sikerült felsorakoztatnom közülük, miközben igyekeztem utalni írásom főszereplőjének, a Trabantnak szociokulturális kontextusára is: dicsőséges életére a szocialista világban, szomorú, emblematikus sorsára annak bukása után.

¹ *Contemporary → Art in Hungary 2011-2012*, 17.